

Hoe ‘adellijk’ is de adel in het huidige Nederland?

Antropologische en sociologische kanttekeningen bij de in 2005 gehouden enquête onder de Nederlandse adel

Jaap Dronkers, Auke Huistra en Yme Kuiper

Vermoedelijk is de in 2005 onder de Nederlandse adel uitgevoerde enquête een wereldprimeur. Het initiatief voor dit *survey*-onderzoek lag bij de Nederlandse Adelsvereniging (NAV), die voor de uitvoering ervan samenwerking zocht met andere Nederlandse adellijke organisaties. Voor zover ons bekend zijn er geen andere adelsverenigingen in Europa geweest die recentelijk een dergelijk groot opgezet onderzoek hebben gehouden. Zo zijn wij, bijvoorbeeld, een vergelijkbare enquête onder de Duits-Oostenrijkse adel nog niet tegengekomen. Wie het *Deutsches Adelsblatt* leest, begrijpt ook onmiddellijk waarom: die adel leeft nog te zeer in het verleden of is nog te zeer door dat verleden geobsedeerd.¹ Kennelijk is de (georganiseerde) Nederlandse adel over het dode punt van alleen terugblikken heen en verkennt hij met deze enquête zijn positie in het heden.

Inleiding

De redactie van *Virtus* heeft ons gevraagd een wetenschappelijk commentaar te schrijven bij genoemd onderzoek. Na kennisname van de interessante (soms ook bijzonder intrigerende) resultaten ervan was onze conclusie dat dit onderzoek een schat aan data herbergt over de hedendaagse Nederlandse adel. Vandaar dat we met zeker genoegen deze aan ons toegeworpen handschoen opnemen. Een adequate analyse en interpretatie van al deze data zou echter veel meer tijd en ruimte kosten, dan ons voor het schrijven van dit commentaar is gegund. Vandaar dat we ons in het volgende bepalen tot

¹ Dat dit verleden nog zwaar drukt op de Duits-Oostenrijkse adel is niet vreemd: zijn politieke macht ging pas relatief kort geleden verloren, na de dramatisch verloren Eerste Wereldoorlog (1918). Ook de Tweede Wereldoorlog had ingrijpende economische en culturele gevolgen, omdat de adel uit voor hem belangrijke gebieden (Oost-Elbische gebieden, Polen, Pruisen, Hongarije, Tsjecho-Slowakije) werd verdreven en zo gedwongen werd in West-Europa een nieuw bestaan op te bouwen. Dronkers leest het *Deutsches Adelsblatt* ten behoeve van zijn onderzoek onder de hedendaagse Duits-Oostenrijkse adel, dat een vervolg is op zijn onderzoek onder de Nederlandse adel. Zie J. Dronkers ‘Afnemende adellijke homogamie binnen de Duits-Oostenrijkse adel in de twintigste eeuw? Een vergelijking met de Nederlandse adel’, *Virtus*, XII (2005) 121-139.

grofweg twee zaken: een methodologisch commentaar (toegesplitst op de problemen van representativiteit en de juiste vergelijkingsgroep) en een eerste proeve van nadere data-analyse, gekoppeld aan een viertal thema's: homogamie, kerk en religie, politiek en identiteit.

Zoals uit het voorgaande artikel van De Smeth *cum suis* blijkt, is het door de adelsverenigingen geïnitieerde onderzoek niet alleen opgezet om 'een overzicht van de leefomstandigheden van de adel en een idee van zijn zelfbeeld te krijgen', maar is het ook bedoeld als onderzoeksrapport voor het toekomstige beleid van die verenigingen. Dat is een aspect van het onderzoek waaraan we in ons commentaar bewust voorbij zullen gaan. Onze specifieke belangstelling voor dit onderzoek heeft meer, zo niet alles, te maken met onderzoeksproblemen en hypothesen die we zelf eerder in eigen werk formuleerden, en met uitkomsten van onderzoekingen van binnenlandse en buitenlandse collega's op het terrein van historisch, sociologisch en antropologisch eliteonderzoek, toegesplitst op de *Werdegang* van adelsgroepen in het Europa van de twintigste eeuw. Tegen die achtergrond is voor ons de cruciale vraag: 'is die Nederlandse adel in de vorige eeuw niet geheel verburgerlijkt en kan hij nu aan het begin van de twintigste nog wel worden onderscheiden van de hogere burgerij?' Het standaardantwoord op die vraag van zowel edelen als niet-edelen, politici en opiniemakers luidt: 'de Nederlandse adel is inmiddels opgegaan in de deftigste, hoge burgerij.' Maar sociologisch en antropologisch onderzoek kan hier laten zien dat wat iedereen denkt, nog niet altijd waar is.²

De Nederlandse adel onderscheidt zich nog steeds van de hogere burgerij en het patriciaat op een aantal belangrijke punten, bijvoorbeeld als het gaat om onderling huwen en kansen op eliteposities in de samenleving. Ook dit nieuwe onderzoek onder leden van de Nederlandse adel suggereert dat onder de geënquêteerden nog krachtige adellijke attitudes en levensvormen bestaan. Het evidente belang van deze enquête voor wetenschappelijk eliteonderzoek is dat er nu veel meer gegevens over de huidige Nederlandse adel beschikbaar zijn gekomen dan tot dusver bekend waren. Deze data zijn essentieel voor de beantwoording van de vraag waarom en hoe de Nederlandse adel in een burgerlijke samenleving, waarin gelijkheid een van de centrale waarden is, zijn voorsprong heeft weten te behouden. Maar zoals hierboven al gesteld, een uitvoerige wetenschappelijke analyse van de enquêtegegevens moet elders en later gebeuren.

² Y. Kuiper, 'De adel worstelt en komt boven', *NRC Handelsblad*, 18 mei 1991; Y. Kuiper, *Adel in Friesland 1780-1880* (Groningen, 1993); Y. Kuiper, 'Aristocraten contra burgers', in: R. Aerts en H. te Velde, ed., *De stijl van de burger. Over Nederlandse burgerlijke cultuur vanaf de middeleeuwen* (Kampen, 1998) 186-217; J. Dronkers, *De maatschappelijke relevantie van hedendaagse Nederlandse adel* (Amsterdam, 2000); Y. Kuiper, 'Adel in Nederland', in: E. Ketelaar-de Vries Reilingh en Y. Kuiper *Edel voor adel. Nederlandse Adelsvereniging honderd jaar* ('s-Gravenhage, 2000) 77-96; Y. Kuiper, 'Van heerlijkheid naar familiestichting', in: H.M. Brokken, ed., *Heren van stand. Van Wassenaer 1200-2000: achthonderd jaar Nederlandse adelsgeschiedenis* (Zoetermeer, 2000) 201-243; Y. Kuiper, 'Naar een antropologie van adellijke identiteitsvorming. Een beschouwing van Ursula den Tex' Anna baronesse Bentinck 1902-1989', *Virtus*, X (2003) 164-183; H.J. Schijf, J. Dronkers en J.R. van den Broeke-George, 'De overdracht van eliteposities binnen adellijke en patricische families in de twintigste eeuw', in: M. Fennema en H. Schijf, ed., *Nederlandse elites in de twintigste eeuw. Continuïteit en verandering* (Amsterdam, 2004) 57-84; J. Dronkers en H. Schijf, 'Huwelijken tussen adel en patriciaat: een middel om hun elitepositie in een moderne samenleving in stand te houden?', *De Nederlandsche Leeuw*, CXXII (2004) 144-155; J. Dronkers en H. Schijf, 'Van de publieke naar de culturele of economische sector? Een vergelijking tussen de Nederlandse adel en het patriciaat in de twintigste eeuw', *Virtus*, XI (2004) 104-117. In nagenoeg alle genoemde studies werd *Nederland's Adelsboek* als bron gebruikt. Dat is ook gebeurd bij het trekken van de steekproef van de enquête uit 2005 onder de Nederlandse adel.

Representativiteit

Letterlijk betekent representativiteit dat de uitkomsten van de enquête een goede afspiegeling zijn van een veel grotere categorie personen, in ons geval de Nederlandse adel. De 430 personen die de enquête beantwoord hebben, zijn qua aantal niet te klein om een representatieve afspiegeling te kunnen zijn. Wat hier echter wel belangrijk is voor de vraag naar de representativiteit, is de mogelijke vertekening door niet-deelname. Deze kan voortvloeien uit *non-response* (hetzij aan de enquête als geheel, hetzij aan bepaalde vragen) óf uit niet-ontvangen van de vragenlijst. In dit geval kunnen beide vormen van *non-response* de representativiteit van deze enquête hebben aangetaast.

Allereerst het niet-ontvangen van de vragenlijst. Terecht hebben de organisatoren een steekproef getrokken uit *Nederland's Adelsboek*: dat is het beste steekproefkader voor deze populatie. Vervolgens hebben zij de geselecteerde personen vergeleken met de CD Foongids. Alleen de geselecteerden die daarin voorkwamen, zijn in de uiteindelijke steekproef terechtgekomen. Deze wijze van selecteren draagt het gevaar in zich dat jongeren ondervertegenwoordigd raken in de uiteindelijke steekproef. Zo kunnen bijvoorbeeld jongeren nog thuis wonen en geen eigen (telefoon)adres hebben en daardoor uit de definitieve steekproef verdwijnen. Ook personen met een 06-nummer, die niet in de telefoongids zijn opgenomen, hebben een grote kans om niet in de uiteindelijke steekproef terecht te komen. En in deze groep van 06-nummers zullen jongeren ongetwijfeld oververtegenwoordigd zijn. Kortom, de relatief lagere deelname aan de enquête door de leeftijdsgroep onder de vijftig jaar kan gedeeltelijk door dit soort processen verklaard worden.³ Hetzelfde geldt voor het *up-to-date* zijn van de adressen in *Nederland's Adelsboek*: bij jongeren is de kans daarop kleiner dan bij ouderen.

Ten tweede is daar de *non-response* van de ontvangen vragenlijst. De kans op het invullen en terugsturen van een vragenlijst hangt af van de betrokkenheid van de ontvanger bij het onderwerp of bij de organisatoren van de enquête. Dat is geen bijzonder kenmerk van adellijke respondenten: het betreft een algemene regel bij enquêteonderzoek. Een voorbeeld: respondenten die minder in de politiek zijn geïnteresseerd, beantwoorden minder vaak vragenlijsten over de politiek, hun stemgedrag, et cetera. Als men deze non-respondenten buiten beschouwing laat, krijgt men een vertekend beeld van de politieke voorkeuren van de gehele Nederlandse bevolking. Normaal is dat niet zo erg, want die non-respondenten stemmen normaal toch ook niet. Daarom geven de meeste opiniepeilingen, ondanks de grote *non-response*, wel een redelijk beeld van de politieke voorkeuren van diegenen die normaal gaan stemmen. Dit beeld kan echter onjuist zijn als plotseling door bepaalde politieke gebeurtenissen (een moord op een politicus, polarisatie tussen autochtonen en allochtonen) veel niet-stemmers (en dus non-respondenten) toch gaan stemmen én als hun politieke voorkeur sterk afwijkt van hen die al wel wilden gaan stemmen. In dat geval geven de resultaten van opinieonderzoek een niet-representatief beeld van het feitelijke stemgedrag.

³ Een onevenwichtige leeftijdsopbouw onder de Nederlandse adel is geen goede verklaring. Gegeven de situatie dat in de twintigste eeuw het totaal aantal adellijke personen tamelijk gelijk bleef, is een gelijkmatige leeftijdsopbouw heel aannemelijk. Wij laten hier nu buiten beschouwing dat de totale Nederlandse bevolking niet de juiste vergelijkingsgroep is.

Een soortgelijk verschijnsel heeft zich volgens ons hoogstwaarschijnlijk ook voorgedaan bij de enquête van 2005 onder de Nederlandse adel: diegenen die zich sterker bewust zijn van hun adellijke achtergrond (of zich daar sterker mee identificeren), hebben vaker aan de enquête meegedaan. We lopen de aanwijzingen daarvoor nog eens langs, waarbij we vergelijkingen maken met eerder onderzoek op basis van *Nederland's Adelsboek*.⁴

Leeftijd. Een andere gedeeltelijke verklaring van de lagere deelname van de jongeren is dat bij hen het adellijk bewustzijn (oftewel hun identificatie met het van-adel-zijn) nog niet zo leeft: dat treedt pas bij het stijgen der jaren op. De kans dat zij de enquête gaan beantwoorden, is daarom lager.⁵

Opleidingsniveau. Hoe hoger de scholing is, hoe groter de kans op het beantwoorden van enquêtes. Dit komt omdat hoger geschoolden een groter interessegebied hebben; zij zien daardoor sneller het belang van het specifieke onderzoek en beantwoorden dus vaker vragenlijsten. Bijna 57% van de mannelijke deelnemers aan de enquête van 2005 heeft een academische opleiding, terwijl maar ruim 35% van de tussen 1930 en 1970 geboren adellijke mannen⁶ volgens *Nederland's Adelsboek* een academische opleiding had voltooid. Bij adellijke vrouwen, geboren in dezelfde periode, ligt dit percentage academisch geschoolden op 15%. In onze steekproef had iets meer dan 26% van de vrouwelijke deelnemers een academische opleiding voltooid. Gegevens uit *Nederland's Adelsboek* kunnen tot zekere onderschatting van het percentage academi-ci leiden (als gevolg van het niet voeren van academische titels), maar dit grote verschil wijst zo goed als zeker op een sterke vertekening in de enquête. Ook is het opleidingsniveau van de ouders van de geënquêteerden veel hoger dan men op grond van *Nederland's Adelsboek* mag aannemen.

Beide ouders adellijk. 22% van de geënquêteerden heeft ook een adellijke moeder. Dat percentage komt redelijk overeen met wat men vindt via *Nederland's Adelsboek* voor diegenen die geboren zijn tussen 1920 en 1970. Op dit belangrijke punt is de enquête van 2005 dus wel representatief en wijst deze uitkomst niet op een oververtegenwoordiging van een bepaalde categorie traditioneel ingestelde adel binnen de geënquêteerden.

Ridderlijke orden en NAV. Ruim 15% van de geënquêteerden zegt lid te zijn van de Johanniter of de Duitse Orde en ruim 6% van de Maltezer Orde. Dit zijn hoge percentages als men die vergelijkt met die uit *Nederland's Adelsboek*. Daaruit blijkt dat maar 4,1% van de adel geboren tussen 1920 en 1970 lid is van de Johanniter of Duitse Orde en 2,4% van de Maltezer Orde.⁷ Dat de categorie adellijk georganiseerden oververtegenwoordigd is onder de respondenten, blijkt ook uit de omvang van de respons door NAV-leden. Bijna 30% van de respondenten (of hun partner) blijkt aangesloten

4 Zie de literatuur in noot 2.

5 Leeftijdsverschillen kunnen wijzen op een generatie-effect (een bepaalde generatie doet iets anders dan een andere generatie, ongeacht hoe oud de generatie is, als gevolg van een belangrijke gebeurtenis, zoals een oorlog) óf op een cohorteffect (op een jongere leeftijd doet men andere dingen dan op een oudere leeftijd, ongeacht om welke generatie het gaat, als gevolg van rijpingsprocessen). Het uit elkaar trekken van dit generatie-effect en cohorteffect vergt vergelijkbare data die gedurende enkele decennia verzameld zijn.

6 Ongeveer de periode die overeenkomt met de geënquêteerden in de enquête onder de Nederlandse adel.

7 Inclusief partners.

te zijn bij deze veruit grootste adellijke vereniging in Nederland. In 2005 had de NAV (inclusief haar jeugdafdeling) een ledental van ongeveer 1.250 bereikt, terwijl de gehele Nederlandse adel (exclusief zijn in het buitenland woonachtige vertegenwoordigers) nu op circa 8.000 personen wordt geschat. Hoewel die genoemde 8.000 personen ook de adellijke jeugd van beneden de achttien jaar (minimumleeftijd voor toetreding tot NAV) omvat, lijkt de NAV-respons bij de enquête hoger dan op grond van het NAV-aandeel in de gehele Nederlandse adelspopulatie verwacht mag worden.

Wat is de beste vergelijkingsgroep?

De rapportage van de enquête onder de Nederlandse adel vergelijkt de uitkomsten steeds met de gehele Nederlandse bevolking. Gezien de maatschappelijke kenmerken van de Nederlandse adel is volgens ons de gehele Nederlandse bevolking niet de meest relevante vergelijkingsgroep. Omdat het gemiddelde lid van de Nederlandse adel door de kracht van intergenerationele klassenreproductie⁸ niet gelijk is aan de gemiddelde Nederlander, geeft een vergelijking met die gemiddelde Nederlander geen goed inzicht in de extra betekenis van het tot de adel behoren. Om daarvan een goed beeld te krijgen, moet men de resultaten van de enquête vergelijken met de kenmerken van een overeenkomstige niet-adellijke groep. Juist het verschil met deze overeenkomstige burgerlijke groep geeft inzicht in de extra betekenis van het van-adel-zijn. Precies om deze reden is in eerder onderzoek over de recente positie van de Nederlandse adel (door Dronkers en Schijf) een vergelijking gemaakt met die van het patriciaat.⁹ Het probleem van de keuze van een relevante vergelijkingsgroep is niet specifiek voor onderzoek naar de adel. Hetzelfde probleem doet zich voor als men artsen, dominees, parlementariërs, werklozen, migranten, asielzoekers of daklozen bestudeert: met welke groepen moeten we ze vergelijken om het specifieke van deze groepen te kunnen meten? Gezien het hoge opleidingsniveau van de geënquêteerde adel gebruiken we als slot van ons methodologisch commentaar de Nederlandse universitair geschoolden of de personen uit de hoogste en de hogere middenklassen als de meest relevante burgerlijke vergelijkingsgroepen.¹⁰

Inkomen en vermogen. Slechts 16% van de geënquêteerden heeft een persoonlijk inkomen beneden 'modaal', terwijl 41% meer dan twee keer modaal verdient. Deze laatste uitkomst is beduidend hoger dan bij de gehele Nederlandse bevolking. Maar terecht wordt door De Smeth *cum suis* opgemerkt dat bij een vergelijking met de academisch geschoolden uit de Nederlandse bevolking deze uitkomst nauwelijks verschilt. Plotseling duikt hier een andere vergelijkingsgroep op. Waarom De Smeth een dergelijke opmerking dan vervolgens niet bij het thema vermogen maakt, is ons niet duidelijk. Ook wat betreft dit thema is het misleidend om te stellen dat de enquêtegegevens wijzen op een vermogende adel, als dat niet wordt gespiegeld aan de relevante vergelijkingsgroep.

⁸ J. Dronkers en W.C. Ultee, ed., *Verschuivende ongelijkheid in Nederland: sociale gelaagdheid en mobiliteit* (Assen, 1995).

⁹ Dronkers en Schijf, 'Van de publieke naar de culturele of economische sector?', passim.

¹⁰ Gebaseerd op gegevens van het Nederlands Verkiezingsonderzoek 2002-2003 (NKO2002-2003).

Godsdienst. Circa 60% van de adellijke respondenten die gelovig zijn opgevoed, zegt lid te zijn van een kerkgenootschap. Dit lijkt overeen te komen met het kerklidmaatschap van de gehele Nederlandse bevolking aan het begin van deze eeuw (58%).¹¹ Omdat De Smeth hier als het ware de foute vergelijkingsgroep gebruikt, ziet hij niet dat de geënquêteerde adel juist relatief vaak lid van een kerk is gebleven, veel meer dan men zou mogen verwachten gegeven het kerklidmaatschap van de juiste vergelijkingsgroep. Want maar 40% van de universitair geschoolden én personen in de combinatie van hoogste en hogere middenklasse zei in 2003 lid van een kerk te zijn.¹² Wel blijft het moeilijk vast te stellen of dit verschil van 20% komt door een gebrek aan representativiteit of door adeldom. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat de universitair geschoolde adel als gevolg van zijn meer traditionele instelling meer kerkelijk is dan universitair geschoolde burgers of de hogere klassen. Is dat het geval, dan behoeft er geen sprake van een vertekening van de representativiteit te zijn.

De verhouding twee protestanten op één katholiek, die uit de enquête naar voren komt, vindt men ook binnen het *Nederland's Adelsboek* terug als men let op het lidmaatschap van de protestantse en katholieke ridderlijke orden. Op dit punt is de enquête dus representatief voor de Nederlandse adel, ondanks het feit dat deze verhouding afwijkt van die in de gehele Nederlandse bevolking.¹³ Deze afwijking is historisch verklaarbaar. De voorname families in de Republiek en ook gedurende de eerste eeuw van het Koninkrijk waren nog hoofdzakelijk protestant en zij hadden ook meer kans om in de adelstand te worden verheven. Daar komt nog bij dat de praktijk van de verheffing in de adelstand in Nederland in feite tot stilstand kwam vóór de voltooiing van de katholieke emancipatie.

Politieke voorkeur. De politieke voorkeur van de geënquêteerde adel is 14% CDA; 59% VVD; 7% D66; 5% PvdA; 6% GroenLinks/SP. Tertiair geschoolden kozen in 2003 16% CDA; 13% VVD; 28% Leefbaar/Fortuyn; 7% D66; 15% PvdA; 18% GroenLinks/SP. Leden van de hoogste en de hogere middenklassen kozen in datzelfde jaar 15% CDA; 17% VVD; 29% Leefbaar/Fortuyn; 8% D66; 13% PvdA; 15% GroenLinks/SP. Het CDA komt er dus bij de geënquêteerde adel niet slechter af dan bij de juiste vergelijkingsgroep. Bijzonder opvallend is dat Leefbaar/Fortuyn zo weinig door de adel is gestemd. Ook stemt hij vooral minder links, in het bijzonder nauwelijks PvdA. Wij komen daar later nog op terug.

Nadere analyse van resultaten van de enquête

Na ons methodologisch commentaar willen we nu nog wat uitvoeriger ingaan op een aantal resultaten van het in 2005 uitgevoerde adelsonderzoek. Door nadere uitsplit-

¹¹ Niet duidelijk is of De Smeth *cum suis* hier wel vergelijken met de correcte groep uit de Nederlandse bevolking ('zij die gelovig zijn opgevoed'). Ook gaan we hier maar voorbij aan de onlangs geconstateerde methodologische problemen bij *survey*-onderzoek gericht op kerklidmaatschap. Wordt er in plaats van in één stap in twee stappen gevraagd naar kerklidmaatschap, dan blijkt, bijvoorbeeld, dat het percentage van respondenten dat niet bij een kerk is aangesloten, aanmerkelijk hoger te liggen. (in ons geval, gebaseerd op cijfers uit 1998, 59% bij twee stappen, tegenover 43% bij één stap). J. Becker, 'Church membership investigated (1950-2002)', in: E. Sengers, ed., *The Dutch and their gods. Secularization and transformation of religion in the Netherlands since 1950* (Hilversum, 2005) 59-71.

¹² Opnieuw gebaseerd op gegevens van het Nederlands Verkiezingsonderzoek 2002-2003.

¹³ Onder universitair geschoolden en binnen de combinatie van hoogste en hogere middenklassen is de verhouding protestanten en katholieken ongeveer gelijk aan elkaar (NKO 2002-2003).

singen van categorieën van respondenten en berekeningen van significante verschillen bij de beantwoording van vragen is het mogelijk ons inzicht in gedrag, attitudes en opinies onder de huidige Nederlandse adel, en in het bijzonder ook in de mate van heterogeniteit binnen die adel, te vergroten en hopelijk ook te verdiepen.

Homogamie

In een van de vragen uit de vragenlijst werd gevraagd of de (eventuele) partner van de respondent ook van adellijke afkomst is. Wanneer beide partners in een huwelijk van adellijke afkomst zijn, spreken we van homogamie. De vraag ‘Is uw partner ook van adellijke afkomst?’ leverde in tabelvorm het volgende resultaat op.

Tabel 1. Adellijke partner

	Aantal	% totaal	% met partner
Ja	26	6,0	8,7
Nee	272	63,3	91,3
Totaal	298	69,3	100
Niet ingevuld	132	30,7	
Totaal	430	100	

De tabel laat zien dat een groot deel (30,7%) van de respondenten deze vraag onbeantwoord hebben gelaten. Nadere analyse van de gegevens leert ons dat dit allemaal respondenten zijn die geen partner meer hebben (door echtscheiding of overlijden) óf nooit een partner hebben gehad. Met andere woorden: alle respondenten die in aanmerking kwamen om de vraag te beantwoorden (gehuwd of geregistreerd partnerschap, respectievelijk 286 en 12), hebben deze beantwoord.

Als we de tabel in ogenschouw nemen, zien we dat het percentage van de respondenten waarbij sprake is van een homogam huwelijk *op het eerste gezicht* betrekkelijk laag is: ‘maar’ 9% van de respondenten geeft aan een huwelijk binnen de adel te hebben gesloten. Schijn bedriegt hier enorm. Immers, het aantal adellijke huwelijkskandidaten is hier in verhouding tot potentiële niet-adellijke huwelijkspartners heel klein. In eerder onderzoek heeft Dronkers er al op gewezen dat men in dit geval kansverhoudingen moet berekenen.¹⁴ In dit geval gaat het dan om de verhouding tussen de kans dat iemand van adel met een niet-adellijke partner trouwt in verhouding tot de kans dat een niet-adellijk persoon met iemand van adel huwt. Zonder hier verder uitvoerig op allerlei kansberekeningen en -modellen in te gaan, kunnen we ervan uitgaan dat adellijke personen in dit onderzoek ongeveer twintig keer vaker met adellijke partners trouwden dan niet-adellijke personen met een vergelijkbare sociaal-economische achtergrond.

Vervolgens hebben we gekeken of het voor het homogam huwen uitmaakt of men al dan niet lid is van de NAV. In de tabel hieronder hebben we bij de presentatie van de gegevens onderscheid gemaakt tussen NAV-leden, niet-NAV-leden en de totale groep respondenten.

¹⁴ Vgl. Dronkers, *De maatschappelijke relevantie*, 24.

Tabel 2. Adellijke partners, uitgesplitst naar NAV- en niet-NAV-leden

	% gehele groep	% NAV-leden	% niet-NAV-leden
Ja	26 (8,7%)	12 (12,7%)	14 (6,9%)
Nee	272 (91,3%)	82 (87,2%)	190 (93,1%)
Totaal	298 (100%)	94 (100%)	204 (100%)

De tabel laat ons zien dat het percentage respondenten dat homogam is gehuwd, het hoogst is onder de NAV-leden (12,7%). Dat is ongeveer dezelfde uitkomst die Dronkers in 2000 vond bij zijn onderzoek naar homogamie onder de in de twintigste eeuw geboren adellijke personen.¹⁵ Maar uit een nadere statistische analyse blijkt dat dit verschil niet statistisch significant is. Met andere woorden: er zijn *geen* verschillen tussen NAV-leden en niet-NAV-leden in de mate van adellijk huwen.

Een klassieke vervolgvraag is of er sprake is van een 'afkalfingseffect' bij het verschijnen van homogamie. Met andere woorden: komt homogamie wellicht minder voor bij jongere dan bij oudere echtparen? Ten einde deze vraag te beantwoorden hebben we de totale groep respondenten verdeeld in twee leeftijdsgroepen, waarbij de cesuur is gelegd bij 57 jaar – enigszins vanuit de gedachte dat de jaren zestig en zeventig ook in adellijke kringen misschien een soort breukpunt waren, of juist niet. Deze indeling leverde het volgende beeld op.

Tabel 3. Adellijke partner, uitgesplitst naar leeftijdsgroep

	Leeftijd		Totaal
	< 58	> 57	
Partner van adellijke afkomst	8 (5,4%)	16 (11,5%)	24
Partner niet van adellijke afkomst	140 (94,5%)	122 (88,5%)	262
Totaal	148 (100%)	138 (100%)	286

De tabel laat zien dat er bij de oudere echtparen tweemaal zo vaak sprake is van een homogam huwelijk, en dit verschil is statistisch significant.¹⁶ Jongeren kozen dus minder vaak voor een homogam huwelijk dan de ouderen hebben gedaan. Overigens is deze 5% adellijke partners bij de jongeren gezien de omvang van de adel en de niet-adel in Nederland groot.

Al in zijn eerder door ons aangehaalde onderzoek had Dronkers opgemerkt dat de adelshogamie in de loop van de vorige eeuw significant geringer was geworden. In aansluiting daarop hebben we gekeken of de gezinnen waaruit de respondenten afkomstig waren, al dan niet homogam waren. In dit geval impliceert dit de vraag of de moeder van de respondent al dan niet van adellijke afkomst was.

De veronderstelling dat het voorkomen van het homogame huwelijk in de tijd gezien afneemt, wordt ondersteund door de gegevens die in de volgende tabel zijn gepresen-

¹⁵ Zie vorige noot.

¹⁶ Hier en bij de volgende tabellen is de significantie steeds berekend met de χ^2 toets. Bij de tweede auteur zijn de waarden van deze toets te verkrijgen.

teerd. In deze tabel hebben we de groep respondenten nogmaals onderverdeeld in een groep ‘jongeren’ en ‘ouderen’ volgens de al eerder gebruikte cesuur. Dit levert het volgende beeld op.

Tabel 4. Beide ouders adellijk, uitgesplitst naar leeftijdsgroep

	Waren beide ouders van adellijke komaf?		Totaal
	Ja	Nee	
Jongeren	33 (15,7%)	177 (84,3%)	210 (100%)
Ouderen	58 (29,7%)	137 (70,3%)	195 (100%)
Totaal	91	314	405

We zien dat voor de oudere respondenten geldt dat de gezinnen waaruit zij afkomstig zijn, bijna tweemaal zo vaak (29,7% versus 15,7%) het resultaat waren van een homogame huwelijk dan bij de jongere respondenten. Ook dit verschil is statistisch significant. Met andere woorden: bekijken we het homogame huwelijk in een longitudinaal perspectief, dan bevestigen de *survey*-uitkomsten de eerder gevonden duidelijke afname van het homogame huwelijk bij de jongere generaties.

Ten slotte hebben we gekeken of er een mogelijke relatie bestaat tussen kerklidmaatschap en het voorkomen van het homogame huwelijk. We hebben daartoe gekeken of er een relatie zou bestaan tussen het homogame huwelijk van de ouders en hun eventuele kerklidmaatschap. Dit leverde het volgende beeld op.

Tabel 5. Beide ouders adellijk, uitgesplitst naar kerklidmaatschap

Kerklidmaatschap	Beide ouders van adel?		Totaal
	Ja	Nee	
Rooms-katholiek	26 (43%)	35 (57%)	60 (100%)
Nederlands-hervormd	29 (30%)	66 (70%)	95 (100%)
Niet	23 (19%)	99 (81%)	122 (100%)
Totaal	78	200	278

We zien dat onder de katholieken homogamie verreweg het meeste voorkomt. Het minst komt homogamie voor bij degenen die aangeven niet gelovig te zijn en dit verschil is statistisch significant. Hier zien wij dus een zekere samenhang tussen het handhaven van adellijke tradities (adellijke homogamie) en een sterkere kerkelijke oriëntatie.

Geloof en kerk

In het kader van het onderdeel Geloof en kerk hebben we nog eens in het bijzonder gekeken naar de beantwoording van vragen als ‘Beschouwt u zichzelf als een gelovig mens?’, ‘Bent u gelovig grootgebracht?’ en ‘Bent u lid van een kerkgenootschap?’. Zo is de respondenten de vraag voorgelegd of zij zichzelf, alles in aanmerking genomen, als een gelovig mens beschouwen. Het is een in de godsdienstsociologie bekende vraag, die ook opgenomen is in de bekende *survey*-onderzoeken met als verzameltitel ‘God in Nederland’. De beantwoording van deze vraag leverde het volgende beeld op.

Tabel 6. Mate van gelovigheid

'Beschouwt u zichzelf als een gelovig mens, alles in aanmerking nemend?'		
	Aantal	%
Ja, beslist wel	104	24,2
Eigenlijk wel/enigszins	147	34,2
Eigenlijk niet	80	18,6
Nee, beslist niet	92	21,4
Ik weet het niet	6	1,4
Totaal	429	100

We zien dat ruim de helft (58,4%) van de respondenten aangeeft zichzelf als een gelovig mens te beschouwen. Precies 40% van de respondenten beschouwt zichzelf niet als gelovig en 1,4% geeft aan het niet te weten. Op het gevaar af de minder relevante vergelijkingsgroep te hebben gekozen (zie ons voorgaand methodologisch commentaar), blijft het toch aardig de uitkomsten van het God in Nederland-onderzoek van 1996 hiernaast te leggen. Van de hele Nederlandse bevolking zegt 40% beslist wel te geloven en 27% enigszins (of eigenlijk wel). In de eerste categorie en beide categorieën samen genomen, is de uitkomst toch opmerkelijk hoger dan bij de adel in 2005. Helemaal niet geloven, daarentegen, scoort bij Nederland en bij de adel ongeveer hetzelfde: respectievelijk 20 en 21%. Datzelfde geldt voor de *non-response*: in beide gevallen omstreeks 1%.¹⁷

Als we vervolgens onderscheid gaan maken tussen NAV-leden en niet-NAV-leden, dan levert dat het volgende beeld op.

Tabel 7. Mate van gelovigheid, uitgesplitst naar NAV- en niet-NAV-leden

	Totale groep (N=429)	NAV-leden (N=123)	Niet-NAV-leden (N=306)
Ja, beslist wel	24,2	37,4	19,0
Eigenlijk wel/enigszins	34,2	37,4	33,0
Eigenlijk niet	18,6	10,6	21,9
Nee, beslist niet	21,4	13,8	24,5
Ik weet het niet	1,4	0,8	1,6
Totaal	100	100	100

De tabel geeft duidelijk aan dat NAV-leden zichzelf vaker als een gelovig mens beschouwen dan niet-NAV-leden. Zo zien we dat bijna driekwart (74,8%) van de NAV-leden zichzelf als een gelovig mens beschouwt, voor niet-NAV-leden geldt hiervoor een percentage van iets meer dan de helft (52%). Om na te gaan of de in de tabel gevonden trend ook werkelijk een statistisch significant verband vertegenwoordigt, hebben we de totale groep respondenten verdeeld in een gelovig deel (samenvoeging

¹⁷ G. Dekker, J. de Hart en J. Peters, *God in Nederland, 1966-1996* (Amsterdam, 1997) 144.

van de categorieën ‘Ja, beslist wel’ en ‘Eigenlijk wel/enigszins’) en een niet-gelovig deel (‘Eigenlijk niet’ en ‘Nee, beslist niet’). Dit levert de volgende uitslag op.

Tabel 8. Gelovig of niet gelovig, uitgesplitst naar NAV- en niet-NAV-leden

	NAV-leden	Niet-NAV-leden	Totaal
Gelovig	92 (75%)	159 (52%)	251
Niet-gelovig	30 (25%)	142 (48%)	172
Totaal	122	301	423

Berekening leert dat er een statistisch significant verschil bestaat tussen het al dan niet lid zijn van het NAV en het al dan niet gelovig zijn. Daarbij zijn de NAV-leden vaker gelovig dan niet-NAV-leden.

Van de totale respondentengroep gaf ruim zeventig procent (70,7%) op de vraag of men in een bepaald geloof was grootgebracht, een bevestigend antwoord. Voor alleen de NAV-leden lag dit aantal echter op bijna tachtig procent (79,7%). Van de totale groep respondenten die aangeven in een geloof te zijn grootgebracht, beschouwt ruim een kwart (29%) zichzelf als niet-gelovig. Omgekeerd beschouwt precies een kwart van de respondenten die aangeven dat ze niet in een bepaald geloof zijn grootgebracht, zichzelf als gelovig.¹⁸ Of het hier tot een kerk of religieuze beweging bekeerden, ‘iet-sisten’ of zoekende individualisten betreft, weten we helaas niet.

Vervolgens staan we stil bij de vraag of de adel thans lid is van een kerkgenootschap. Dit leverde de volgende verdeling op.

Tabel 9. Kerklidmaatschap, uitgesplitst naar NAV- en niet-NAV-leden

	Totale groep (N=430)	NAV-leden % (N=123)	Niet-NAV-leden % (N=307)
Nederlands-hervormd	22,1	33,3	17,6
Gereformeerd	1,4	0,8	1,6
Rooms-katholiek	14,2	18,7	12,4
Anders	4,7	5,7	4,2
Geen	28,4	21,1	31,2
Niet ingevuld	29,3	20,3	32,2
Totaal	100	100	100

Kijken we nog eens zorgvuldig naar deze tabel, dan is het eerste wat opvalt het grote aantal respondenten (29,3%) dat deze vraag heeft overgeslagen. Bij de interpretatie van dit gegeven kunnen we ons nauwelijks voorstellen dat de respondenten geweigerd zouden hebben om deze vraag te beantwoorden. Veel meer ligt het voor de hand – maar volledige zekerheid hebben we hier niet – dat, gezien de vraagstelling, een groot deel van de respondenten die zich *niet* tot enig kerkgenootschap rekenen, deze vraag

¹⁸ Van dit kwart scoort 13% het alternatief ‘Ja beslist wel’ en 87% scoort het alternatief ‘Eigenlijk wel/enigszins’.

gewoon onbeantwoord heeft gelaten. Vandaar dat we de categorieën 'Geen' en 'Niet ingevuld' toch maar samengevoegd hebben. We kunnen dan vervolgens concluderen dat 57,7% van de respondenten zich niet tot enig kerkgenootschap rekent. Het meest recente onderzoek op dit vlak, in 2004 uitgevoerd door het Sociaal en Cultureel Planbureau, wijst uit dat dit cijfer voor de totale Nederlandse bevolking thans ligt op 64%. Kijken we naar de groep die wel lid is van een kerkgenootschap, dan levert dat uitgesplitst naar NAV- en niet-NAV-leden het volgende beeld op.

Tabel 10. Belangrijkste kerkgenootschappen, uitgesplitst naar NAV- en niet-NAV-leden

	NAV-leden (N=72)	Niet-NAV-leden (N=110)
Nederlands-hervormd	56,9	49,1
Gereformeerd	1,4	4,5
Rooms-katholiek	31,9	34,5
Anders	9,7	11,8
Totaal	100	100

We zien dat verreweg de meeste respondenten die aangesloten zijn bij een kerkgenootschap, lid zijn van de Nederlands-Hervormde Kerk.¹⁹ Voor de NAV-leden in de steekproef is dat ruim meer dan de helft, voor de niet-NAV-leden is dat bijna de helft. Verder komen we in de steekproef nauwelijks gereformeerden tegen die aangesloten zijn bij de NAV. Katholieken vinden we in de steekproef iets meer bij de niet-NAV-leden. Maar al zijn verschillen zijn te klein om statistisch significant te zijn. Met andere woorden: er bestaat *geen* onderscheid in de voorkeur voor een of ander kerkgenootschap tussen NAV-leden en niet-NAV-leden.

Ten slotte vermelden we in dit verband van geloof en kerk nog een opvallend verschijnsel onder de respondenten, dat pas bij uitsplitsing van categorieën goed naar voren komt. Zo blijkt dat de adel die zich tot een kerk rekent, veel vaker in onderling contact met personen van adel (van buiten de eigen familiekring, gedurende de afgelopen vijf jaar!) staat dan de kerkloze adel. Maar liefst 36% van de katholieke adel treft 'vaak' anderen van adel, terwijl 10% zegt 'nooit' zulke contacten te hebben; bij de hervormden zijn de scores nog extremer: 45% heeft vaak contact en maar 4% nooit contact met adel. Bij de kerklozen echter is er evenwicht tussen 'vaak' en 'nooit' adellijk contact: respectievelijk 18 en 19%. Dit resultaat komt overeen met het eerder gevonden verband tussen adellijke homogamie bij ouders en kerkelijke oriëntatie (tabel 5).

Politiek

Bij het onderdeel Politiek is in het onderzoek allereerst gevraagd naar de politieke voorkeur van de respondenten. Daartoe is hen de volgende vraag voorgelegd: 'Wilt u aangeven op welke van de navolgende politieke partij u tijdens de laatste Tweede Kamer verkiezing heeft gestemd?' Dit levert het volgende beeld op van de politieke voorkeur van de ondervraagden.

¹⁹ Dit onderzoek hanteert nog de oude indeling in Nederlands-hervormd en gereformeerd.

Tabel 11. Stemgedrag bij laatste verkiezingen, uitgesplitst naar NAV- en niet-NAV-leden

	Totale groep (N=430)	NAV-leden (N=123)	Niet-NAV-leden (N=307)
CDA	65 (15,2%)	28 (23%)	37 (12,1%)
PvdA	23 (5,4%)	2 (1,6%)	21 (6,8%)
VVD	229 (53,2%)	78 (63,1%)	151 (49,2%)
D66	40 (9,4%)	9 (7,4%)	31 (10,1%)
GroenLinks	25 (5,9%)	1 (0,8%)	24 (7,8%)
SP	12 (2,8%)	0 (0%)	12 (3,9%)
LPF	9 (1,9%)	1 (0,8%)	8 (2,6%)
Anders	8 (1,8%)	3 (2,5%)	5 (1,6%)
Niet gestemd	12 (2,8%)	1 (0,8%)	11 (3,6%)
Weet niet meer	7 (1,6%)	0 (0%)	7 (2,3%)
Totaal	430 (100%)	123 (100%)	307 (100%)

Kijken we in de tabel naar de totale groep respondenten, dan zien we dat er weinig niet gestemd is en dat het leeuwendeel – ongeveer tweederde – van de respondenten op VVD (53%) en CDA (15%) stemt. Daarbij is er nog verschil tussen NAV-leden en niet-NAV-leden. Bij de NAV-leden zien we dat 86% op het CDA (23%) of VVD (63%) stemt, bij niet-NAV-leden is dit totaal van VVD- en CDA-kiezers 61%. Kijken we vervolgens naar het linkse blok (PvdA, GroenLinks en SP) dan zien we dat dit linkse blok bij de NAV-leden eigenlijk niet bestaat: slechts 2,4% van de leden stemt op een van deze drie linkse partijen. Bij de niet-NAV-leden zien we dat ruim 18% een stem uitbrengt op het linkse blok. Onze totale onderzoeksgroep kan politiek gekwalificeerd worden als rechts, met binnen de groep een duidelijk nog rechtser georiënteerde groep NAV-leden.

Vervolgens hebben we nog eens gekeken naar verschillen in politieke voorkeur tussen de mannelijke en vrouwelijke respondenten. Daarbij komt het volgende beeld naar voren.

Tabel 12. Stemgedrag bij laatste verkiezingen, uitgesplitst naar mannen en vrouwen

	Man (N=288)	Vrouw (N=139)
CDA	14,2	17,2
VVD	59,3	40,2
PvdA	4,5	7,2
D66	7,3	13,7
GroenLinks	3,5	10,8
SP	2,8	2,9
LPF	2,1	1,4
Anders	2,0	1,4
Niet gestemd	3,2	2,3
Weet niet meer	1,1	2,9
Totaal	100	100

We zien in de tabel duidelijke verschillen tussen mannen en vrouwen. Het meest opvallend zijn de relatief hoge percentages bij de vrouwen die op D66 en Groen Links hebben gestemd. Het lijkt erop dat het stemgedrag van de adellijke vrouwen minder rechts is dan dat van de adellijke mannen. In de tabel hieronder zijn we nagegaan of vrouwen ook daadwerkelijk linkser stemmen dan de mannen. Daartoe hebben we de respondenten onderverdeeld in linkse (PvdA, D66, GroenLinks en SP) en rechtse (CDA, VVD, LPF) kiezers. Dit leidde tot het volgende overzicht.

Tabel 13. Rechts of links stemgedrag, uitgesplitst naar mannen en vrouwen

	Man	Vrouw	Totaal
Rechts stemgedrag	219 (81%)	82 (63%)	301
Links stemgedrag	52 (19%)	48 (37%)	100
Totaal	271 (100%)	130 (100%)	401

We zien hier onmiskenbaar dat de vrouwen significant linkser stemmen dan de mannen. Dat is overigens in overeenstemming met de huidige situatie onder de gehele Nederlandse bevolking: vrouwen stemmen meer op linkse partijen dan mannen. Als oorzaak hiervoor wordt wel geopperd dat vrouwen meer waarde hechten aan sociaal beleid. Vervolgens hebben we gekeken of er een relatie bestaat tussen het al dan niet gelovig zijn en de politieke voorkeur.

Tabel 14. Stemgedrag bij de laatste verkiezingen, uitgesplitst naar gelovigen en niet-gelovigen

	Gelovig (N=246)	Niet-gelovig (N=168)
CDA	23,2	4,8
VVD	51,2	58,3
PvdA	2,8	8,9
D66	7,7	11,3
GroenLinks	5,7	6,5
SP	2,4	3,6
LPF	1,6	2,4
Anders	2,4	1,2
Niet gestemd	2,8	3,0
Totaal	100	100

We zien in de tabel dat zelfs onder de groep gelovigen de meeste (51,2%) stemmen naar de VVD gaan. Daarna stemt men op het CDA (23,2%). In veel mindere mate komen vervolgens D66 en GroenLinks aan bod. Ook bij de niet-gelovigen is de VVD met een procentuele score van 58,3 verreweg de grootste partij. Echter stemmen er weinig niet-gelovigen op het CDA, slechts 4,8%. Wat ten slotte ook opvalt, is het verschil in percentages PvdA-stemmers tussen gelovigen en niet-gelovigen: 2,8% versus 8,9%.

Als afronding van dit onderdeel hebben we ook gekeken of er een verband bestaat tussen het al dan niet-gelovig zijn en een rechtse dan wel linkse politieke voorkeur. De tabel hieronder brengt dit in beeld.

Tabel 14. Rechts of links stemgedrag, uitgesplitst naar gelovigen en niet-gelovigen

	Rechts stemgedrag	Links stemgedrag	Totaal
Gelovig	188 (80,3%)	46 (19,7%)	234 (100%)
Niet-gelovig	110 (68,3%)	51 (31,7%)	161 (100%)

We zien dat in onze steekproef gelovigen significant vaker rechts stemmen dan niet-gelovigen. Met andere woorden: niet-gelovige adel stemt vaker links dan gelovige adel. De laatste groep stemt vaker rechts. Een dergelijk verband is niet nieuw: dit geldt ook voor burgers.

Het ligt voor de hand het recente stemgedrag van de adel (dat wil zeggen de grote voorkeur voor VVD) in verband te brengen met de banden die een groot (vermoedelijk ook meer adellijk georganiseerd) deel ervan heeft met het bedrijfsleven en de particuliere bedrijven. Daarvoor zouden we de data van dit onderzoek nog eens aan een nieuwe analyse moeten onderwerpen (en eventueel vervolgonderzoek uitvoeren).

Adel en identiteit

In deze laatste onderzoeksparagraaf gaan we nader in op het onderdeel ‘Adel verplicht’ van het onderzoek, waarin de respondenten een aantal stellingen kregen voorgelegd, bedoeld om de identificatie met hun van-adel-zijn vast te stellen. Daarbij moesten zij op een zogenaamde vijfpuntschaal (variërend van ‘helemaal mee oneens’ tot ‘helemaal mee eens’) aangeven in hoeverre zij het met een geponeerde stelling eens waren.

Voor onze nadere analyse kozen wij voor de volgende onderwerpen: levensstijl, landsbelang, band met het hof en nieuwe verheffingen in de adel. Bewust hebben we hier gekozen voor een beperkte selectie uit de in de enquête gestelde vragen. We beginnen met de stelling ‘De adellijke afkomst verplicht je tot een bepaalde levensstijl’, met scores uitgesplitst in totale groep, NAV-leden en niet-NAV-leden.

Tabel 15. ‘De adellijke afkomst verplicht je tot een bepaalde levensstijl’, uitgesplitst naar NAV-en niet-NAV-leden

	Totale groep		NAV-leden		Niet-NAV-leden	
	N	%	N	%	N	%
Helemaal mee eens	70	19,8	30	30,9	40	15,6
Wel mee eens	130	36,8	39	40,2	91	35,5
Niet eens/niet oneens	71	20,1	16	16,5	55	21,5
Wel mee oneens	36	10,2	2	2,1	34	13,3
Helemaal mee oneens	46	13,0	10	10,3	36	14,1
Totaal	353	100	97	100	256	100

De tabel laat duidelijk zien dat bij de waardering van deze stelling de NAV-leden anders reageren dan de niet-NAV-leden. Van de NAV-leden is ruim zeventig procent (30,9% + 40,2%) het met deze stelling eens. Van de niet-NAV-leden is dit iets meer dan de helft (51,1%) en dit verschil is statistisch significant.

Vervolgens kijken we naar de stelling over het landsbelang als uitingsvorm van 'adel verplicht'.

Tabel 16. 'De adel moet zich verplicht voelen om het landsbelang (leger, overheid) te dienen', uitgesplitst naar NAV- en niet-NAV-leden

	Totale groep		NAV-leden		Niet-NAV-leden	
	N	%	N	%	N	%
Helemaal mee eens	36	8,5	18	14,9	18	6,0
Wel mee eens	96	22,7	27	22,3	69	22,8
Niet eens/niet oneens	101	23,9	28	23,1	73	24,2
Wel mee oneens	70	16,5	17	14,0	53	17,5
Helemaal mee oneens	120	28,4	31	25,6	89	29,5
Totaal	423	100	121	100	302	100

Van de totale groep vindt ruim dertig procent (31,2%) dat de adel zich verplicht moet voelen om het landsbelang te dienen. Bijna vijfenveertig procent (44,9%) is het met deze stelling oneens. Maken we onderscheid tussen NAV-leden en niet-NAV-leden, dan zien we de NAV-leden het significant meer met deze uitspraak eens zijn dan niet-NAV-leden.

Zeker in het licht van een recente publicatie waarin een dertiental adellijke personen (van wie familieleden ooit dienden aan het hof van de Oranjekoninginnen) uitvoerig zijn geïnterviewd over hun visie op de verdwijning van de adel aan het hof van koningin Beatrix, is de volgende tabel interessant. Sommige van de geïnterviewden – zes heren en zeven dames – waagden zich aan opvallende reacties als: 'het is eigenlijk ons milieu niet meer' (de schoondochters van koningin Beatrix), 'een lachertje' (de combinatie van adelsbeleid en aristocratisch besef bij de Oranjes), 'ze knikte maar maakte nooit een praatje' (over de volwassen geworden Beatrix), 'er zijn toch ook vlotte meisjes onder de adel?' (nog eens die schoondochters). In dit boek van de journalisten (met historische opleiding) Hermans en Hooghiemstra, gespecialiseerd in *royalty watching*, komt een en ander op het volgende neer: Oranje was de adel ontrouw geworden en de adel reageert daar nu op met onbegrip en afgrijzen.²⁰ Wat laat nu de tabel zien inzake de visie onder de adel over een al dan niet gewenste sterke band met het hof?

²⁰ D. Hermans en D. Hooghiemstra, 'Vertel dit toch aan niemand'. *Leven aan het hof* (s.l., 2006).

Tabel 17. ‘De adel behoort een sterke band te hebben met het hof van onze koning(in)’, uitgesplitst naar NAV-en niet-NAV-leden

	Totale groep		NAV-leden		Niet-NAV-leden	
	N	%	N	%	N	%
Helemaal mee eens	48	11,3	24	19,7	24	7,9
Wel mee eens	119	27,9	34	27,9	85	28,0
Niet eens/niet oneens	138	32,4	38	31,1	100	32,9
Wel mee oneens	48	11,3	10	8,2	38	12,5
Helemaal mee oneens	73	17,1	16	13,1	57	18,8
Totaal	426	100	122	100	304	100

Bijna veertig procent van de respondenten uit de steekproef vindt nog altijd dat de adel een sterke (of in ieder geval goede) band behoort te hebben met het hof. Zoals wellicht verwacht kon worden, ligt dit percentage voor de NAV-leden nog hoger: bijna de helft (47,8%) van hen is het met deze bewering eens. Voor de niet-leden ligt dit significant een stuk lager: 35,9%. In dit verband is het aardig om ook nog even te kijken naar de meest extreme antwoorden op de stelling ‘de adel behoort het hof te dienen’: 7% van alle respondenten is het daar ‘helemaal mee eens’, maar 20% is het met de stelling ‘helemaal oneens’.

De laatste stelling die we bekijken, heeft betrekking op de vraag of er weer mensen in de adelstand moeten worden verheven. Het betreft hier wel een van de meest verrassende scores uit het hele onderzoek.

Tabel 18. ‘Er zouden weer mensen in de adelstand moeten worden verheven’, uitgesplitst naar NAV-en niet-NAV-leden

	Totale groep		NAV-leden		Niet-NAV-leden	
	N	%	N	%	N	%
Helemaal mee eens	33	7,8	17	14,0	16	5,3
Wel mee eens	82	19,3	26	21,5	56	18,6
Niet eens/niet oneens	74	17,5	22	18,2	52	17,3
Wel mee oneens	70	16,5	17	14,0	53	17,6
Helemaal mee oneens	165	38,9	39	32,2	126	41,9
Totaal	424	100	123	100	301	100

Voor de totale groep zien we dat ruim een kwart (27,1%) vindt dat er weer mensen in de adelstand verheven zouden moeten worden. Veel opvallender is echter het hoge percentage dat hier het alternatief ‘helemaal mee oneens’ scoort (38,9%). Ook hier zien we weer een duidelijk en ook significant verschil tussen NAV-leden en niet-NAV-leden. NAV-leden zijn het meer met de stelling eens dat er weer mensen in de adelstand verheven zouden moeten worden.

Conclusie

Onze conclusie kan in het licht van het voorgaande heel kort zijn. De in 2005 onder de Nederlandse adel gehouden enquête geeft, ondanks een aantal gesignaleerde methodologische onvolkomenheden, een duidelijk beeld van de maatschappelijk actieve en beter geschoolde Nederlandse adel, maar vermoedelijk niet van de gehele adel. Voor de NAV is dat verschil niet erg, omdat zij het toch moet hebben van die meer maatschappelijk actieven. Ook op dit punt verschilt de adel niet van andere groeperingen (verenigingen, organisaties) in de Nederlandse samenleving. Indien bij vervolgonderzoek de meer relevante vergelijkingsgroepen worden gekozen, dan zou het ons niet verbazen dat de maatschappelijke positie (inkomen, vermogen, godsdienst en politieke voorkeur) van de adel toch nog significant zou verschillen van die van niet-adellijke Nederlanders in vergelijkbare omstandigheden, zoals ook al eerder door ons vastgesteld is. Maar de enquête laat meer zien en zonder deze *survey* konden wij dat niet aannemelijk maken: er zijn vermoedelijk nog andere relevante verschillen tussen adel en burgerij aan het begin van de 21ste eeuw. Daarbij valt te denken aan het belang van en de identificatie met de adellijke familie en haar geschiedenis én een mogelijke revitalisering van voor de adel specifieke 'traditie' en ceremonieel. Alleen nadere analyse van de nu beschikbare data kan duidelijk maken in hoeverre we hier op het goede onderzoekspoor zitten. Daarbij kunnen ook andere vragen uit de enquête ons nog verrassingen bezorgen.